

Šifra kandidata:

Državni izpitni center

PREDPREIZKUS

ZGODOVINA

Izpitna pola 2

Marec 2004 / 90 minut

Dovoljeno dodatno gradivo in pripomočki: kandidat prinese s seboj nalivno pero ali kemični svinčnik. Kandidat dobi dva ocenjevalna obrazca.

SPLOŠNA MATURA

NAVODILA KANDIDATU

Pazljivo preberite ta navodila. Ne izpuščajte ničesar.

Ne obračajte strani in ne začenjajte reševati nalog, dokler Vam nadzorni učitelj tega ne dovoli.

Prilepite kodo oziroma vpišite svojo šifro (v okvirček desno zgoraj na tej strani in na ocenjevalna obrazca).

V tej izpitni poli je 25 nalog iz slovenske zgodovine. Odgovore vpisujte v prostore, ki so za to predvideni, z nalivnim peresom ali kemičnim svinčnikom. Pišite razločno in čitljivo. **Nejasni in nečitljivi odgovori ter odgovori, pisani z navadnim svinčnikom, se točkujejo z nič (0) točkami.**

Dobro pregledajte ilustrativno gradivo, saj Vam bo pomagalo pri odgovorih na vprašanja. Skušajte odgovoriti na vsa. Če Vam katera naloga povzroča težave, jo preskočite in prihranite za konec.

Ob nalogah je v oklepaju navedeno število točk. Za napačne odgovore ne dobite negativnih točk, točkovani pa so tudi delni odgovori. Pazite na zahteve pri posameznih vprašanjih, saj upoštevamo samo toliko elementov, kot jih je navedeno.

Zaupajte vase in v svoje sposobnosti.

Želimo Vam veliko uspeha.

Ta pola ima 16 strani, od tega 2 prazni.

PRAZNA STRAN

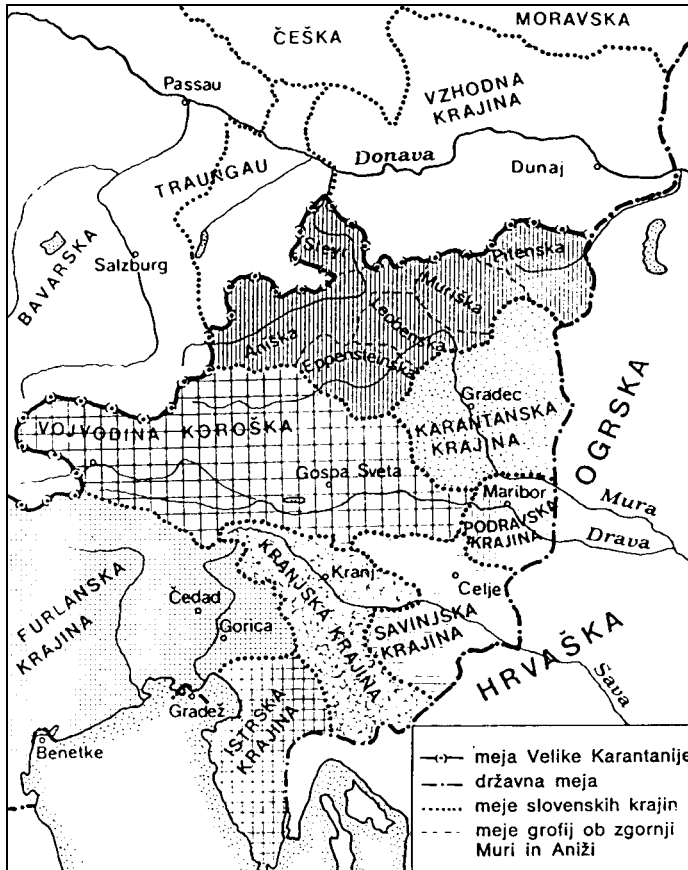
Obrnite list.

SLOVENCİ V RIMSKO-NEMŠKEM CESARSTVU

1. V drugi polovici 10. stoletja je bila s posebnim cesarskim odlokom ustanovljena vojvodina Velika Karantanija.
V mejah katere države je bila oblikovana ta vojvodina? Pojasnite temeljni cilj njene ustanovitve.

(2 točki)

Karta 1

(Vir: Kremenšek, M., 1990: Zgodovina 1, str. 178. DZS. Ljubljana.)

2. Povezava mejnih krajin v Veliko Karantanijo je bila kratkotrajna. Kljub vladarjevemu prizadevanju, da bi pogosto menjaval krajišnike, so se posamezne plemiške družine obdržale na oblasti dalj časa in utrdile svojo posest. Pokrajinska razdrobljenost je povzročila razpad Velike Karantanije.
V katerem stoletju je razpadla Velika Karantanija? Naštejte slovenske zgodovinske dežele, ki so se postopoma oblikovale na tem območju po njenem razpadu.

(3 točke)

3. Boji za dinastična ozemlja med najmočnejšimi fevdalci so med 12. in 15. stoletjem omogočili vzpon različnim plemiškim rodbinam na slovenskem ozemlju.

Med številnimi, najmočnejšimi in najbolj vplivnimi plemiškimi rodbinami, ki so imele obsežne posesti na slovenskem ozemlju, so bili tudi:

Babenberžani, Jagelonci, Traungavci, Pjastoviči, Spanheimi, Hunjadiji, Kotromaniči,

Auerspergi (Turjaški), Anžuvinci.

Podčrtajte v prejšnjem odstavku štiri plemiške rodbine, ki so imele fevdalne posesti na Slovenskem.

(2 točki)

4. Med 12. in 15. stoletjem so izumrle mnoge mogočne plemiške rodbine, ki so imele posesti na našem ozemlju, za njihovo dediščino se je vnel dolgotrajen boj.

Preberite odlomek in odgovorite na naslednja vprašanja.

»... izvojeval se je boj med češkim levom in habsburškim orlom. Otokarjev vzor je bila mogočna država, segajoča od Krkonošev do Jadranskega morja, pa mu je ni bilo usojeno ustvariti. Kar se ni posrečilo ponosnemu in neprevidnemu češkemu kralju, to je izvršil trezni in modri Rudolf Habsburški.«

(Vir: Gruden, J., 1992: Zgodovina slovenskega naroda, str. 212. Mohorjeva družba. Celje.)

Katere razmere so Otokarju II. Přemyslu omogočile dinastični vzpon? V čem je bil pomen zmage nad češkim kraljem za Habsburžane in kakšne so bile posledice za slovenske dežele?

(3 točke)

5. V krajšem razmišljanju opišite vzpon Celjskih, njihovo veliko politično moč in izrivanje habsburških interesov na Slovenskem. Pri tem upoštevajte naslednje elemente: kdaj se je začel vzpon Celjskih; kakšen je bil pomen mnogih rodbinskih povezav s tujimi dinastijami (dvori); kaj so Celjski pridobili z dednim naslovom nemških državnih knezov; kaj je povzročilo konec celjske dinastije in kakšna je bila usoda njihovih posesti.
Pri zapisu si pomagajte tudi s sliko in odlomkom vira.

(5 točk)

Slika 1

(Vir: Stopar, I., 1992: Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, 3. knj., str. 163. Založba Park. Ljubljana.)

» ... presvetli knez cesar Sigismund ... je oba Celjana povzdignil v poknežena grofa. Odslej naj bi se imenovala omenjena dva Celjana ter njuni dediči in potomci plemeniti, pokneženi grofje in knezi rimskega cesarstva ... Postavljati in imeti smejo v vseh svojih grofijah, gospostvih in deželah popolna in prava okrajna sodišča ... Enako smejo izdajati tudi lastne novce ...«

(Iz Celjske kronike)

(Vir: Klaić, N., 1982: Zadnji knezi Celjski v deželah svete krone, str. 63. Celjski zbornik. Celje.)

6. Razvrstite v pravilno časovno zaporedje naslednje dogodke tako, da na črtico pred vsakim pravilno vnesete naslednje letnice: 1500, 962, 1278, 1382, 1456, 1461.

(3 točke)

- _____ Z zmago pri Dürnkrutu je Rudolf Habsburški porazil vojsko češkega kralja Otokarja II., ki je v tej bitki padel.
- _____ Po izumrtju dinastije grofov Goriških so Habsburžani pridobili tudi posesti goriške grofije.
- _____ Konec dinastije grofov Celjskih.
- _____ Habsburžani so si pridobili Trst in izhod na morje.
- _____ Ustanovitev ljubljanske škofije – prve pomembne cerkvene organizacije na slovenskem ozemlju.
- _____ Papež je nemškega vladarja Otona I. okronal za cesarja, kar je bil začetek rimsko-nemškega cesarstva.

7. V slovenskih deželah se je fevdalna družba oblikovala po frankovskem vzoru. Poseben družbeni sloj, ki se je obdržal do 13. stoletja, so bili kosezi. Obkrožite pravilno trditev.

(1 točka)

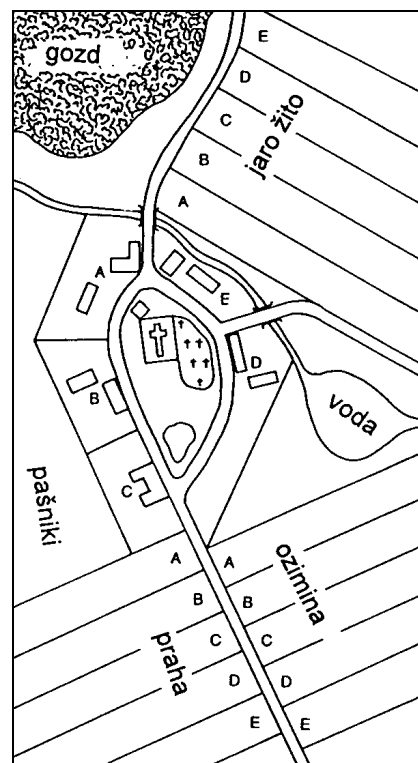
Kosezi so bili:

- a) župani – predstavniki v župo povezanih vaških skupnosti;
- b) sloj prebivalstva, ki je bil po položaju blizu plemstvu, po dejavnosti pa kmetom in je užival poseben ugled;
- c) sloj patriarhalnih sužnjev.

8. Agrarna proizvodnja je bila v srednjem veku najpomembnejša gospodarska dejavnost. Pod vplivom Zahoda se je tudi na Slovenskem uveljavljalo natriletno kolobarjenje in se obdržalo do konca 18. stoletja. Pomagajte si s skico in na kratko opišite bistvo natriletnega kolobarjenja. Zakaj je bil pri tem kolobarjenju pridelek večji kot pri prejšnjem dvoletnem?

(3 točke)

Slika 2

Legenda: A B C D E – kmečke hiše in njim pripadajoče polje
(Vir: Prirejeno po Hölzel, E., 1994: Geschichte kompakt, 2. Klasse, str. 85. Dunaj.)

9. Z notranjo preureditvijo fevda je fevdalec razdelil večji del zemlje na kmetije. Podložnikova pravica do uživanja kmetije se je urejala po dednem in zakupnem pravu.

Razložite razliko med dednim in začasnim zakupom.

Pojasnite, zakaj so zemljiški gospodje vsiljevali podložnikom začasni zakup.

(3 točke)

10. Na prehodu iz 13. v 14. stoletje se je tudi na našem podeželju uveljavilo načelo, da je podložnik tudi osebno odvisen od zemljiškega gospoda. To načelo je odpravil šele cesar Jožef II. v 80. letih 18. stoletja.

Kaj je za podložnika pomenilo načelo »osebne odvisnosti«?

(1 točka)

11. Kmet je moral za uživanje kmetije dajati tudi redne in izredne dajatve.

Pazljivo preberite odlomka iz urbarja

»Dolenja vas pri Podbrezju ima 8 hub. Urban Ratajc daje od ene hube 98 soldov pravnega denarja, 9 mer pšenice, 5 mer rži, 25 mer ovsa ..., dalje malo služnost 6 kokoši in 25 jajc...«
(Iz Radovljiškega urbarja iz leta 1498)

»Dalje, če bi kak kmet umrl, zahteva se po pravu, ki se imenuje posmrtni vol, boljši vol ... ter prašiček ali 12 denarjev, če bi prašička ne mogel imeti...«
(Iz urbarja freisinške posesti iz leta 1291)

(Vir: Zgodovinska čitanka 6, str. 41. DZS. Ljubljana, 1985.)

V odlomku navedene obveznosti pravilno razvrstite v naslednje vrste dajatev:

(3 točke)

Velika pravda: _____

Mala pravda: _____

Primščina: _____

12. Z uvedbo zakupov se je sicer oblikoval enoten podložniški razred, vendar so med vaškim prebivalstvom že v 14., močnejše pa v 15. stoletju začele nastajati velike razlike, z njimi pa nov sloj vaščanov.

Pozorno preučite statistične podatke in odgovorite na vprašanja, ki sledijo.

»na ozemlju loškega gospostva je bilo v začetku novega veka 28 celih, 19 tričetrtinskih, 131 polovičnih in 68 četrtskih gruntov«

(Vir: Zgodovina 3, str. 23. DZS. Ljubljana, 1983.)

Na kakšne razlike med vaškim prebivalstvom kaže gornja posestna sestava?
Poimenujte nov sloj vaškega prebivalstva in navedite, kako se je preživljal.

(3 točke)

13. Zelo pomemben proces, ki je spreminjal podobo slovenskih dežel v srednjem veku, je bila agrarna kolonizacija.
Navedite in razložite dva vzroka, zaradi katerih so zemljiški gospodje spodbujali izvajanje agrarne kolonizacije.

(2 točki)

14. Na Slovenskem je srednjeveška agrarna kolonizacija najbolj pospešeno potekala med 10. in 12. stoletjem. V tem času je nastalo veliko dvobesednih naselbinskih imen, druga beseda je pogosto vas ali selo. Gostoto teh naselbin prikazuje spodnji zemljevid, ki naj vam bo v oporo pri odgovorih na naslednja vprašanja.

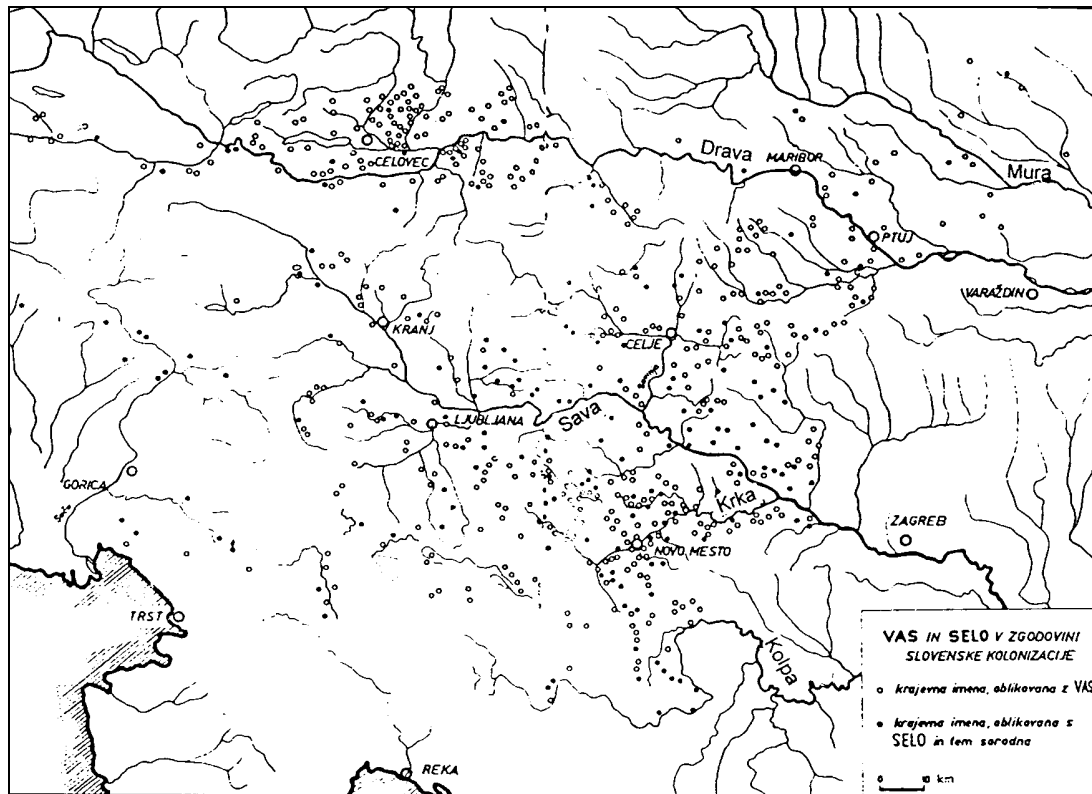
Na katerih območjih slovenskega etničnega ozemlja (**kje**) so se pretežno naseljevali kolonisti med 10. in 12. stoletjem? Utemeljite, zakaj.

Katera oblika kolonizacije (glede na izvor kolonistov) je v tem času prevladovala?

Kratko opišite etnične posledice kolonizacije v Vzhodnih Alpah in v notranjosti slovenskega etničnega ozemlja.

(4 točke)

Karta 2

(Vir: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, 1. zv., str. 72. DZS. Ljubljana, 1970.)

15. Povežite pojme v levem stolpcu z njihovo razlago v desnem stolpcu tako, da pripišete veliko črko na črtico pred ustrezno razlago pojma.

(3 točke)

A) Celek	___ Naseljevanje više ležečih območij, največ med 13. in 15. stoletjem; naselja so nastajala na krajih, ki so bili manj plodni in primerni za obdelavo, pogosta imena naselij pa so: Novaki, Rovi, Rut, Rovte.
B) Huba	___ Organizirano pridobivanje novih obdelovalnih površin in nastajanje novih kmetij in vasi. Naseljevanje kolonistov je usmerjal zemljiški gospod.
D) Načrtna kolonizacija	___ Vrsta kmetije, opredeljena po velikosti in donosnosti, s primerno velikim zemljiščem za obdelovanje in preživljanje družine ter plačevanje dajatev zemljiškemu gospodu.
E) Jezikovni otok	___ Vrsta kmetije, katere zemljišče se v enem kosu oz. zaokroženi celoti razprostira okoli domačije. Zanj se je uveljavil tudi izraz samotna kmetija. Praviloma jo najdemo v odmaknjenih, goratih predelih.
F) Notranja kolonizacija	___ Naselja tujih kolonistov sredi strnjenegega drugega etničnega prostora.
G) Rovtarska kolonizacija	___ Naseljevanje pretežno domačega prebivalstva na še nenaseljeno in nekultivirano zemljo v okviru nekega okoliša. Ponavadi je tako naseljevanje posledica populacijskega presežka.

16. Zemljiški gospodje so imeli v srednjem veku vodilno družbeno vlogo. Josip Gruden je zapisal:

»Gradovi, ki so se ponosno dvigali na strmih gričih in pečinah, so bili značilno znamenje srednjeveške pokrajine. Gospodovali so nad vasjo in ljudmi, ki so tamkaj prebivali, bili so glavna opora in zavetišče v bojnih časih, v njih se je merila pravica in določala usoda podložnikom. Grad je bil vir blagoslova in zla za srednjeveško družbo.«

(Vir: Gruden, J., 1992: Zgodovina slovenskega naroda, str. 118. Mohorjeva družba. Celje.)

Katere pristojnosti je imel zemljiški gospod nad podložniki?

(1 točka)

17. Srednjeveška družba je bila stanovsko organizirana. V slovenskih deželah so se stanovi oblikovali v 15. stoletju.

Opišite sestavo deželnih stanov in navedite eno njihovo pristojnost.

(2 točki)

18. Pomemben zgodovinski pojav med 11. in 15. stoletjem je bilo tudi nastajanje mestnih naselbin. Mesta na Slovenskem so nastajala v različnih časovnih obdobjih in zaradi različnih vzrokov.

Kratko opišite dva bistvena vzroka za nastajanje srednjeveških trgov in mest v notranjosti slovenskega ozemlja (na Koroškem, Kranjskem in Štajerskem).

(2 točki)

19. Primorska mesta na Slovenskem so se po nekaterih značilnostih razlikovala od mest v notranjosti.

Opišite eno tako razliko.

(1 točka)

20. Mesto je nastalo v okviru zemljiškega gospostva, vendar se je hkrati z meščansko družbo razlikovalo od kmetijske okolice.

Pojasnite dve pomembni razliki v dejavnosti in položaju meščanov in kmečkega prebivalstva.

(2 točki)

21. Kateri meščanski dejavnosti prikazujeta sliki? Kratko opišite pomen in organizacijo obeh srednjeveških meščanskih dejavnosti.

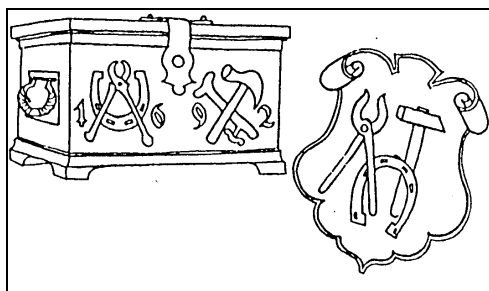
(3 točke)

Slika 3

(Vir: Mihelič, D., 1996: Meščan sem, str. 12. Mihelač Nešovič. Ljubljana.)

Slika 4

(Vir: Metelko, A., 1971: Zgodovina za 6. razred osnovne šole, str. 187. DZS. Ljubljana.)

22. Vsi prebivalci srednjeveških mest niso bili meščani in niso spadali pod mestno upravo in sodstvo.

Kateri prebivalci večinoma niso veljali za meščane? Katerih pravic niso imeli?

(2 točki)

23. Mesta so si že z ustanovno listino pridobila vrsto svoboščin s privilegiji. Zelo pomembni privilegiji so bili tudi tisti, s katerimi so se hotela zavarovati pred konkurenco drugih mest ter pred podeželsko obrtjo in trgovino.

»... Mi, Friderik, po milosti božji rimski cesar ..., zapovedujemo: Kar pride tovornikov z blagom in kupčijsko robo ... v naše sodišče v Ložu, mora vse to blago iti skozi naše mesto Lož in po nobeni drugi tuji cesti ne ...«

(Iz ustanovne listine leta 1477)

»... Mi, Viljem, po milosti božji vojvoda Avstrije, Štajerske, Koroške in Kranjske ..., razglamo s tem pismom, da poslej ne sme noben tuj krojač, naj bo mojster ali pomočnik, v Ljubljani opravljati svoje krojaške obrti, na noben način, niti doma niti javno ...«

(Iz privilegija krojačem v Ljubljani leta 1399)

(Vir: Mihelič, D., 1996: Meščan sem, str. 19 in 22. Mihelač Nešović. Ljubljana.)

Navedite in pojasnite dva pomembna posebna privilegija (»mestni pravici«), s katerima so se mesta ščitila pred tujo in pred podeželsko obrtjo in trgovino?

(2 točki)

24. Mesta so se vsak dan ubadala z raznovrstnimi problemi. S pravili, opredeljenimi v statutih, so urejala različna področja življenja ter poskušala preprečevati težave in nevarnosti.

»določamo, da ne sme noben piranski meščan ali prebivalec vzdrževati v Piranu ali njegovi okolici velikih ali malih prašičev, kdor to pekrši plača globo ... (8. knj./6.čl.)«

»določamo, da ne sme nihče z balkonov, oken nadzidkov ali stopnic zlivati ... umazne vode ne podnevi ne ponoči na javno pot ...

(3. knj. 5. čl., Piranski statut iz leta 1303)«

(Vir: Stari in srednji vek, str. 126. DZS. Ljubljana, 1994.)

V katero skupino predpisov spadajo navedena pravila? Pojasnite njihov pomen za vsakdanje življenje v mestu.

(2 točki)

25. Zelo pomembno vlogo v življenju slovenskih dežel so imeli tudi samostani. Njihov vpliv ni bil omejen le na versko življenje, temveč je segal še na številna druga področja. Veliko vlogo v kulturnem in gospodarskem življenju so odigrali zlasti cistercijanski in kartuzijanski samostani.

Pojasnite kulturni ali gospodarski pomen srednjeveških samostanov na Slovenskem (v opis vključite dve različni dejavnosti).

(2 točki)

Slika 5: Skriptorij

(Vir: Kulundžič, Z., 1967: Zgodovina knjige, str. 320. DZS. Ljubljana.)

Slika 6

(Vir: Stari in srednji vek, str. 132. DZS. Ljubljana, 1994.)

PRAZNA STRAN